

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN VERİMLİLİK PERFORMANSI

Dr. Halit SUIÇMEZ
MPM Araştırma Bölümü Başkanı

Ankara, 2002.

İÇİNDEKİLER

1.	Verimlilik Değişmelerine Tarihsel Bakış	2
2.	Uluslararası Verimlilik Karşılaştırmaları	6
2.1.	Ulusal Verimlilik Göstergeleri	6
2.2.	Sektörel Verimlilik Göstergeleri	9
2.2.1.	Tarım	9
2.2.2.	Sanayi	10
2.2.3.	Hizmetler	10
3.	Türkiye'de Büyüme – Verimlilik İlişkisi	10
4.	Düşük Verimliliğin Nedenleri	12
5.	Düşük Verimliliğin Sonuçları	13
6.	Yüksek Verimlilik İçin Öneriler	13
	Yaralanılan Kaynaklar	14

1. VERİMLİLİK DEĞİŞMELERİNE TARİHSEL BAKIŞ

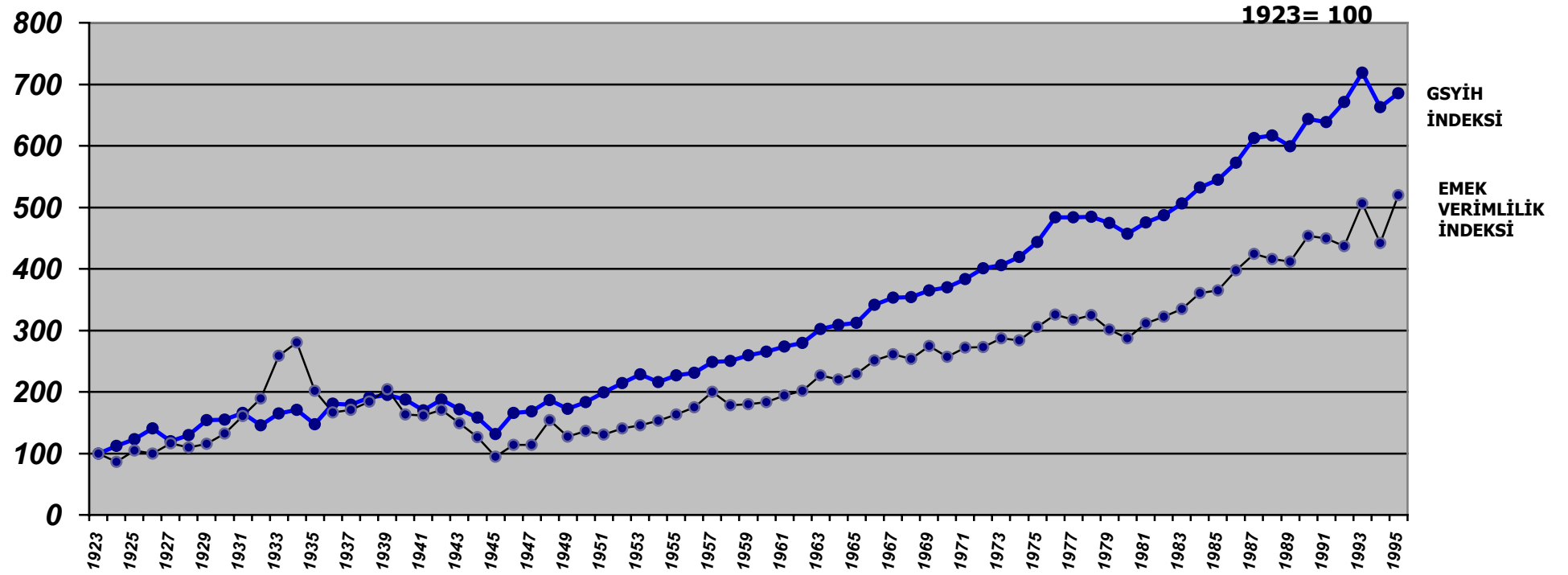
Verimlilik ekonomide uzun dönemli yapısal bir değişkendir. DPT verilerine dayanılarak oluşturulan grafikte , 1923–1995 döneminde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) indeksi ile imalat sanayii emek verimlilik indeksinin 72 yıllık "seyir" izlenmektedir.

70 yıllık Cumhuriyet döneminde (1924-1995), işgücü verimliliğindeki (GSYİH/İstihdam) en yüksek artışın 1924-1930 döneminde, yani Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde verimlilik değişimleri açısından dört kez kriz yaşanmıştır. Bunlar İkinci Dünya Savaşı'nda , 1976-1980 yıllarında, 1994'te, 1998'de gerçekleşmiştir. 1999'da yaşanan büyük deprem, 2000 Kasım ve 2001 Şubat'ta yaşanan mali krizler ve bunların reel kesime yansımalarıyla da ekonomik verimlilikte büyük düşüşler olmuştur.

- ▶ 1939'dan 1945'e İmalat sanayiinde emek verimlilik indeksi yüzde 54 oranında düşmüştür. Ülkede verimli işgücünden bir milyon kişi askerdeydi ve hükümetin gelirlerinin yarısı Millî Savunmaya gidiyordu (Rıdvan Akar, 5.12.1999 Radikal).
- ▶ 1976'dan 1980'e aynı indeks yüzde 12 oranında düşmüştür. 1970'lerin sonlarına doğru makro göstergeler bozulmuş, ithal ikameci modelin sonuna gelinmişti. Sanayide kapasite kullanım oranları düşmüş, verimlilik ve etkenlik kaygısı olmayan bir ekonomik yapı oluşmuştu. Verimliliğin yeterince artırılamaması ithal ikameci birikim rejiminin zaman içinde tıkanıp krize girmesinde önemli rol oynamıştır.
- ▶ 1994'te aynı indeks yüzde 13 oranında düşmüştür.
- ▶ 1998'te Beşyüz Büyük Firma içinde özel büyük işyerlerinde net katma değer/işgücü şeklinde hesaplanan işgücü verimliliği yüzde 12.8 oranında düşüş göstermiştir. Bu düşüş istihdamda azalma olmamasına karşılık (istihdam indeksi 1997= 157.2, 1998= 158.0) katma değerdeki küçülmeden kaynaklanmaktadır (1998'de Beşyüz Büyük Firma'da net katma yüzde 11 oranında gerilemiştir).

Grafik 1: 72 YILLIK DÖNEMDE VERİMLİLİK VE ÜRETİM DEĞİŞMELERİ

Kaynak: Halit Suiçmez, Yirminci Yüzyıl Biterken Türk Ekonomisinde Verimlilik, 21-27 Aralık 1999.

MPM Verimlilik Haftasında sunulan tebliğ.

Tablo 1. Türkiye İşgücü Verimliliğinde Değişme (GSYİH/ İstihdam)

(1987 fiyatlarıyla, yıllık ortalama yüzde artışlar)

Dönemler	Artış yüzdesi
1924-1930	6.42
1931-1940	1.97
1941-1950	- 0.24
1951-1960	3.74
1961-1970	3.39
1971-1980	2.15
1981-1990	3.48
1991-1995	1.26

Kaynak: Adil Temel (1998)

Tablo 2 : Emek Verimlilik İndeksi

(1923= 100,00)

YILLAR	TARIM	İMALAT SANAYİİ	SANAYİ TOPLAMI	GSYİH
1923	100,00	100,00	100,00	100,00
1924	124,73	86,07	86,52	111,73
1925	128,99	104,76	103,23	122,95
1926	166,95	99,73	98,05	140,86
1927	113,60	116,10	112,15	119,70
1928	132,03	110,04	106,70	129,51
1929	183,92	115,63	112,74	153,84
1930	173,20	132,06	127,36	154,56
1931	193,98	161,04	151,52	165,80
1932	135,49	189,44	174,11	145,25
1933	161,63	258,74	229,59	164,76
1934	162,55	280,51	241,50	170,76
1935	148,67	201,44	183,36	147,43
1936	224,87	166,88	156,48	180,56
1937	213,01	170,98	159,79	179,42
1938	220,80	183,95	170,86	190,80
1939	222,86	204,31	189,22	195,20
1940	222,84	163,58	155,46	187,86
1941	184,10	161,63	152,87	169,95
1942	217,08	170,78	162,35	187,73
1943	187,78	148,84	141,61	171,85
1944	166,01	126,65	122,32	158,01
1945	126,52	94,80	95,05	131,56
1946	187,50	113,98	112,58	165,31
1947	162,30	114,19	112,82	167,89
1948	244,16	153,99	143,11	186,49
1949	208,15	126,79	126,52	172,17
1950	225,54	136,29	134,66	183,44
1951	265,14	130,68	128,70	199,48
1952	285,88	140,40	138,50	213,84
1953	305,25	145,48	145,46	228,82
1954	259,49	152,96	152,90	215,65
1955	279,51	162,87	160,95	226,81
1956	291,63	174,71	171,41	231,26
1957	308,28	200,01	195,36	248,16
1958	334,49	177,86	173,18	250,07
1959	333,43	180,31	175,84	259,57
1960	338,73	183,23	180,71	264,89
1961	347,63	194,11	189,71	273,51
1962	337,35	201,90	198,36	279,22
1963	370,10	226,67	219,95	301,78
1964	368,47	219,88	218,83	308,92
1965	354,24	229,65	227,42	312,23
1966	391,87	251,43	248,59	341,79
1967	392,30	261,47	256,00	352,77
1968	399,11	253,18	251,72	354,06
1969	397,16	274,37	273,90	364,47
1970	410,53	256,96	257,07	369,73
1971	427,19	271,55	271,23	383,52
1972	427,50	272,77	274,34	400,55
1973	394,73	287,39	287,14	405,73
1974	419,96	283,85	283,84	419,45
1975	433,49	305,40	305,63	443,92
1976	468,14	325,14	324,79	483,40
1977	456,01	316,80	318,18	484,07
1978	469,09	325,09	328,65	484,72
1979	469,31	301,50	309,89	474,57
1980	475,02	286,62	297,00	457,15
1981	466,50	311,68	322,92	475,21
1982	482,65	321,97	328,59	487,02
1983	479,66	334,71	338,78	506,06
1984	483,58	360,78	366,63	532,45
1985	482,90	365,02	370,62	545,07
1986	506,62	397,27	404,37	572,65
1987	510,47	424,42	429,41	612,84
1988	550,76	415,96	423,71	616,41
1989	482,85	411,84	433,30	599,16
1990	512,67	453,25	470,57	643,42
1991	493,45	449,17	471,79	638,33
1992	557,26	436,79	463,50	671,51
1993	532,33	506,56	528,84	718,74
1994	512,45	441,66	469,06	662,81
1995	482,41	519,69	544,61	685,04

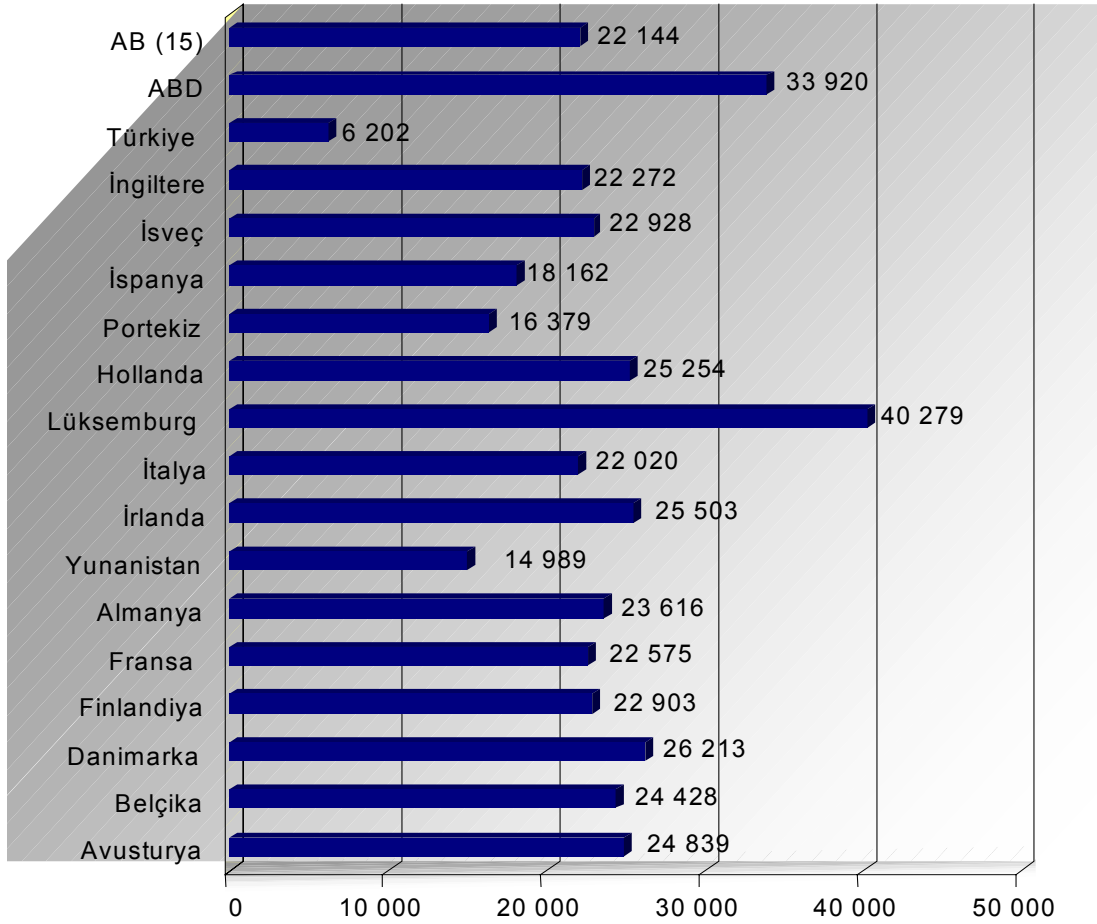
Kaynak: Adil Temel, Gelişme Sürecinde Sektörel Yapıda Değişmeler; İmalat Sanayii ve İstihdam, Nisan 1998.

2. ULUSLARARASI VERİMLİLİK KARŞILAŞTIRMALARI

Türkiye ekonomisinin verimlilik performansı çok düşüktür. Hem gelişmiş Batılı ülkelere, hem de görece olarak iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmeler açısından daha karşılaştırılabilir durumda olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelere göre Türkiye'de verimlilik son derece düşüktür. Şimdi bazı istatistiklere başvurarak Türkiye'nin verimlilikte, dünyanın neresinde olduğunu irdeleyelim. Hem ekonominin genel verimliliğinde, hem de sektörler bazında aradaki 'açık' epeyce yüksektir.

2.1. Ulusal Verimlilik Göstergeleri (Uluslararası Karşılaştırma)

Ulusal ekonomilerin başarı düzeylerinin ölçülmesinde ve karşılaştırılmasında kullanılan en yaygın ölçütler **ulusal ekonomik refah** ve **ulusal verimlilik** göstergeleridir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) nüfusa bölünmesiyle elde edilen değer **ulusal ekonomik refahın**, çalışan sayısına bölünmesiyle elde edilen değer ise **ulusal verimliliğin** birer göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Şekil 1: AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre Kişi Başına GSYİH, ABD Doları, 1999.

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

Avrupa Birliđi (AB) ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Türkiye'nin 1999 yılı itibariyle ekonomik refah düzeyleri Şekil 1'de gösterilmiştir. Buradan, Satınalma Gücü Paritesi (SGP) esas alınarak hesaplanan kişi başına GSYİH'nin ABD'de 33 920, AB (15)'de 22 144, Türkiye'de ise yalnızca 6 202 dolar olduğu görülebilir. Kişi başına düşen GSYİH, Türkiye'ye oranla, ABD'de 5,5, AB'de 3,6 misli daha fazladır. Ekonomik refah açısından Türkiye'ye en yakın ülke olarak dikkati çeken Yunanistan'da bile, bu değerin Türkiye'nin 2,4 katı olduğu görülmektedir. Türkiye bu '**refah merdivenlerinde**' ABD ve AB ülkeleri arasında 4. ligde bulunmaktadır. (Gelişmiş ülkelerin oluşturduğu 4 basamaklı '**refah merdivenlerinde**' en alttayız.)

Öte yandan, 1990-1999 döneminde aynı ülkelerde ekonomik refah göstergelerinin incelenmesi, aradaki farkın Türkiye aleyhine daha da açıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle dönemin son beş yılında (1995-99), Fransa ve İtalya dışındaki tüm ülkelerde ekonomik refah düzeyindeki artış Türkiye'den daha fazla olmuştur. (Çizelge)

Tablo 3 : AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre Kişi Başına GSYİH, ABD Doları, 1990–1999.

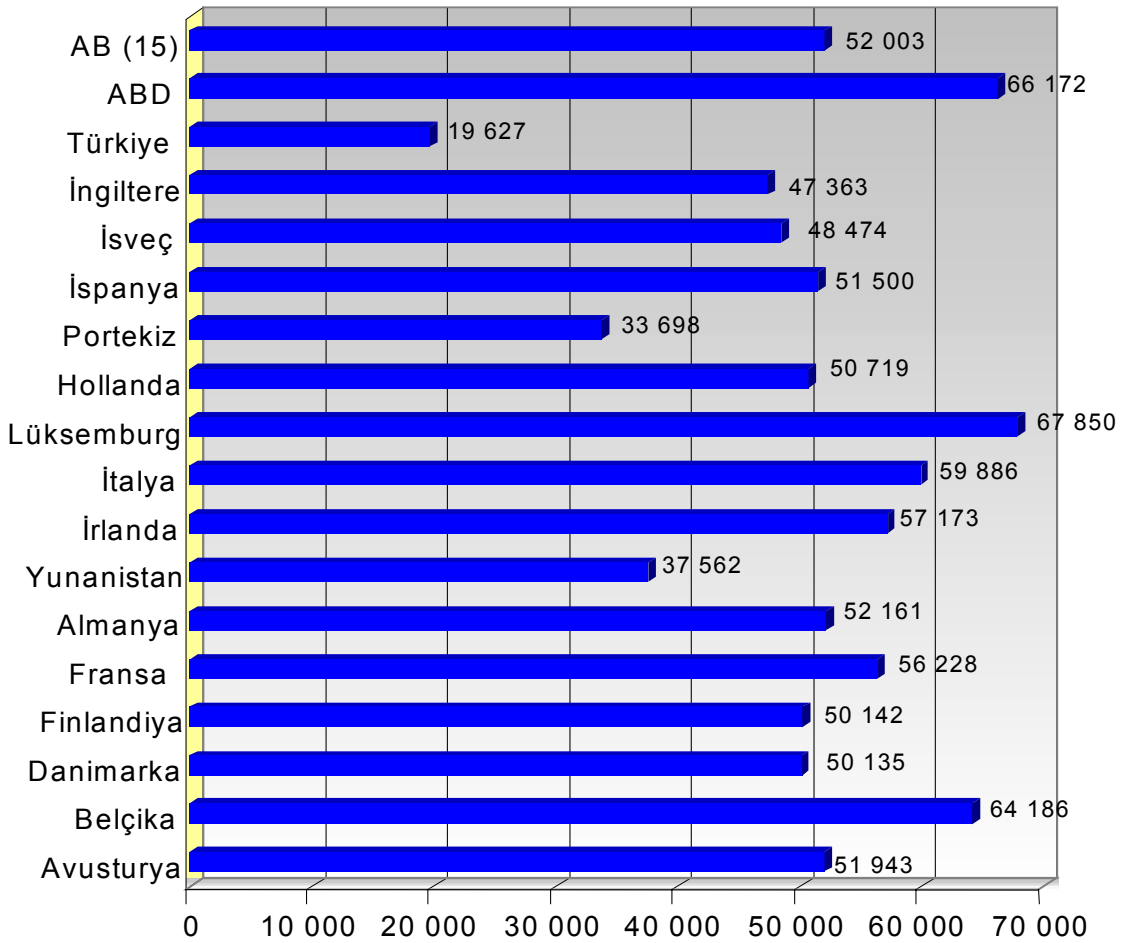
Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	% Artış	
											1990-94	1995-99
Avusturya	16 671	17 306	18 056	18 203	20 271	21 545	22 383	22 975	23 942	24 839	5,01	3,62
Belçika	16 789	17 572	18 710	18 993	20 653	21 807	22 188	22 820	23 692	24 428	5,32	2,88
Danimarka	17 096	18 068	18 309	18 649	21 277	22 939	24 203	24 642	25 474	26 213	5,62	3,39
Finlandiya	16 442	15 711	14 835	15 052	16 692	18 861	19 408	20 471	21 845	22 903	0,38	4,97
Fransa	17 655	18 477	18 876	19 107	19 537	20 640	20 731	20 838	21 684	22 575	2,56	2,27
Almanya		17 492	18 466	18 711	20 140	21 357	21 570	22 231	22 953	23 616	4,81	2,54
Yunanistan	7 417	7 800	8 258	10 496	11 448	12 834	13 367	13 558	14 182	14 989	11,46	3,96
İrlanda	11 832	12 606	13 580	14 614	15 996	18 109	18 700	21 350	23 193	25 503	7,83	8,94
İtalya	16 388	17 304	17 841	17 992	18 830	20 123	20 936	20 982	21 526	22 020	3,53	2,28
Lüksemburg	22 679	24 115	25 741	27 908	29 881	33 532	33 933	35 779	37 466	40 279	7,14	4,69
Hollanda	16 656	17 118	17 726	18 247	19 520	21 224	21 915	23 189	24 119	25 254	4,05	4,44
Portekiz	9 581	10 425	10 942	11 055	12 102	13 752	14 331	15 281	15 881	16 379	6,01	4,47
İspanya	11 728	12 690	12 786	12 979	13 351	15 227	15 836	16 376	17 257	18 162	3,29	4,50
İsveç	16 950	16 794	16 565	16 956	17 928	19 928	20 523	20 936	21 792	22 928	1,41	3,57
İngiltere	16 052	15 874	16 615	17 218	17 962	18 628	19 966	20 969	21 685	22 272	2,85	4,57
TÜRKİYE	4 691	4 806	5 243	6 014	5 271	5 638	5 999	6 371	6 538	6 202	2,96	2,41
ABD	23 011	23 475	24 517	25 503	26 827	27 885	29 188	30 882	32 328	33 920	3,91	5,02
AB (15)	15 758	16 486	17 465	17 495	18 346	19 475	20 067	20 618	21 369	22 144	3,26	3,26

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

Aynı ülkelerin, **ulusal verimlilik olarak adlandırılan çalışan kişi başına GSYİH değerleri**, 1998 yılı itibariyle, Şekil 2'de görülebilir. Buna göre, ulusal düzeyde işgücü verimliliği en yüksek ülke 67 850 dolarla Lüksemburg'dur ve ABD 66 172 dolarla onu izlemektedir. Bu değer AB (15) için 52 003, Türkiye için ise 19 627 dolardır. Ulusal düzeyde işgücü verimliliğinin, Türkiye'ye oranla, Lüksemburg'da 3,5 kat, ABD'de 3,4 kat, AB'de (15) 2,6 kat, Yunanistan'da 1,9 kat ve Portekiz'de 1,7 kat fazla olduğu hesaplanabilir. '**Verimlilik merdiveninde**' Türkiye 6. ligde yer almıştır. (6 basamaklı merdivende en alt sıradayız.)

Ulusal verimlilik açısından 1990-1998 dönemindeki gelişmeler incelendiğinde, Türkiye, özellikle dönemin son dört yılında (1995-98), en yüksek oranda (%5,67) verimlilik artışı gerçekleştiren ülke olarak dikkati çekmektedir. (Çizelge)

Ancak, mevcut verimlilik düzeyinin düşüklüğü ve nüfus artış hızının yüksekliği, Türkiye'nin refah düzeyi açısından AB ülkeleri ve ABD ile arasındaki farkı kapatmasını güçleştirmektedir. Öte yandan, 2000 yılı sonunda patlak veren ekonomik kriz, bu dönemde sağlanan olumlu gelişmenin, **dış borçlanma ve ithalata dayalı kof bir büyümeden** ibaret olduğu izlenimini yaratmaktadır.

Şekil 2: AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre **Çalışan Kişi Başına GSYİH**, ABD Doları, 1998.

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

Tablo 4 : AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye'de SGP'ye Göre Çalışan Kişi Başına GSYİH, ABD Doları, 1990–1998.

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	% Artış	
										1990-94	1995-99
Avusturya	37 708	38 885	40 136	40 693	43 564	46 124	48 624	49 862	51 943	3,67	4,04
Belçika	43 861	46 035	49 431	50 923	56 057	59 129	59 999	61 708	64 186	6,33	2,77
Danimarka	32 894	35 193	35 746	37 414	43 345	46 089	48 480	48 566	50 135	7,14	2,84
Finlandiya	32 964	33 395	34 029	36 927	41 509	46 053	46 852	47 936	50 142	5,93	2,88
Fransa	44 754	47 022	48 525	49 982	51 361	54 040	54 367	54 632	56 228	3,50	1,33
Almanya		37 393	40 327	41 641	45 158	48 034	48 949	50 770	52 161	6,49	2,79
Yunanistan	20 120	21 903	23 135	29 287	31 495	35 086	36 128	36 722	37 562	11,85	2,30
İrlanda	36 808	39 487	41 560	44 240	47 173	50 867	51 060	56 640	57 173	6,40	3,97
İtalya	42 709	44 750	46 504	49 180	52 423	56 319	58 437	58 624	59 886	5,26	2,07
Lüksemburg	45 836	48 229	50 838	55 129	58 468	64 985	64 519	67 078	67 850	6,27	1,45
Hollanda	39 178	39 553	40 443	41 974	44 872	47 640	48 433	49 951	50 719	3,45	2,11
Portekiz	20 029	22 181	24 138	24 510	26 666	30 567	31 380	32 811	33 698	7,42	3,30
İspanya	35 348	38 235	40 021	41 992	43 702	48 688	49 289	49 634	51 500	5,45	1,89
İsveç	32 609	33 120	34 322	37 407	40 238	44 176	45 784	47 221	48 474	5,40	3,14
İngiltere	34 294	34 885	37 340	39 344	40 818	42 034	44 366	45 992	47 363	4,45	4,06
TÜRKİYE	13 847	14 225	15 700	18 180	15 835	16 633	17 580	19 335	19 627	3,41	5,67
ABD	48 410	50 381	52 846	54 739	56 828	58 754	61 173	63 593	66 172	4,09	4,04
AB (15)	39 487	39 252	42 268	43 388	45 705	48 292	49 540	50 624	52 003	3,72	2,50

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

2.2. Sektörel Verimlilik Göstergeleri (Uluslararası Karşılaştırma)

Bazı AB ülkeleri ve Türkiye'de tarım ve sanayi sektörlerindeki işgücü verimliliği düzeyleri aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir.

2.2.1. Tarım

Tarım sektöründe çalışan kişi başına yaratılan katma değer Türkiye'de 3000 dolar civarında seyrederken, bu rakamın bazı AB ülkelerinde 30–40 000 dolar düzeyinde olduğu görülmektedir. 1998 yılı itibarıyla tarım sektöründe işgücü verimliliğinin, Türkiye'ye oranla, Avusturya ve Portekiz'de 2, Yunanistan'da 3, İtalya'da 7, Hollanda'da 10 kat fazla olduğu hesaplanabilmektedir.

Tablo 5: Tarım Sektöründe Çalışan Kişi Başına GSYİH, 1000 Dolar, 1990–1999.

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Avusturya	9,2	9,2	8,1	8,2	7,9
Belçika	46,0	46,3	48,7	45,8	49,5	47,4	49,8	46,1	42,4	37,0
Danimarka	36,0	34,3	35,9	33,6	38,1	50,5	51,5	46,4	42,0	42,0
Finlandiya	35,6	29,5	24,9	21,8	27,8	35,8	30,6	29,6	29,6	28,4
Fransa	41,1	40,9	37,5	39,1	...
Almanya	...	15,0	19,1	19,3	21,7	26,9	29,8	26,6	25,7	23,8
Yunanistan	14,3	14,0	13,0	12,4	...
İtalya	21,2	23,6	24,9	21,0	22,7	25,2	29,5	27,4	28,1	28,9
Hollanda	46,4	43,9	40,5	38,5	35,9
Portekiz	9,6	9,2	7,4	6,9	...
İspanya	23,3	25,7	21,3	20,5	...
TÜRKİYE	3,0	2,6	2,9	3,3	2,3	2,8	3,3	3,2	3,9	2,9

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

2.2.2. Sanayi

Çizelgedeki rakamlardan, sanayi sektöründe çalışan kişi başına yaratılan katma değer AB ülkelerinde 20 000 dolar ile 80 000 dolar arasında değiştiği, Türkiye'de ise 13 000-14 000 dolar civarında olduğu görülmektedir. 1998 yılı itibariyle sanayi kesiminde işgücü verimliliği, Türkiye'dekinin, Fransa ve Hollanda'da 5, Yunanistan ve Portekiz'de ise yaklaşık 2 katı düzeyinde bulunmaktadır.

2.2.3. Hizmetler

Hizmetler kesiminde de, 1994 yılı itibariyle işgücü verimliliğinin AB'de (15) Türkiye'ye oranla yaklaşık 5 misli yüksek olduğu belirlenmiştir. (IMD, 1997.)

Ancak, bu sektörel bölümdeki hesaplamalarda GSYİH için uluslararası karşılaştırmaya olanak verecek biçimde bir dönüşüm oranı olmadığından sonuçlar resmî döviz kurları esas alınarak hesaplanmıştır. SGP'ye göre yapılacak düzeltmeler sonunda, belirtilen verimlilik farklılıklarında Türkiye lehine değişme söz konusu olabilir. Bir örnek vermek gerekirse, 1999 yılı itibariyle Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH, döviz kuruna göre 2810 dolar, SPG'ye göre 6202 dolardır. Bu yüzden uluslararası karşılaştırma yapılırken, sonuçların ihtiyatlı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tablo 6: Sanayi Sektöründe Çalışan Kişi Başına GSYİH, 1000 Dolar, 1990–1999.

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Avusturya	68,1	67,6	60,9	61,9	60,0
Belçika	60,0	58,2	64,5	62,2	69,8	84,7	82,6	76,2	76,9	75,1
Danimarka	48,4	49,5	56,0	33,7	58,0	68,3	68,8	63,2	62,5	63,5
Finlandiya	56,9	50,2	51,2	46,8	56,6	74,0	68,4	64,3	66,9	64,8
Fransa	74,1	73,2	67,2	67,2	...
Almanya	...	41,5	52,6	50,6	55,5	65,8	64,9	58,9	61,0	59,2
Yunanistan	25,4	26,4	24,5	22,8	...
İtalya	47,5	48,1	51,4	41,9	44,3	48,1	52,6	49,0	49,0	47,5
Hollanda	77,0	76,5	68,4	68,3	64,6
Portekiz	22,1	22,9	21,4	22,0	...
İspanya	48,1	48,5	42,9	42,3	...
TÜRKİYE	13,1	13,0	12,8	14,8	10,2	14,4	13,7	13,6	13,0	13,1

Kaynak: MPM Yayınları, No: 651.

3. TÜRKİYE'DE BÜYÜME – VERİMLİLİK İLİŞKİSİ

Türkiye'de yeterince konuşulmayan, üzerinde analiz yapılmayan konulardan biri verimlilik, diğeri de büyümenin dinamikleridir. Türkiye OECD ülkeleri arasında verimliliği en düşük ülkedir. Kaynaklarını hem çok eksik, hem de çok yanlış kullanan bir ülke ve toplum olarak yıllarını geçirmekte, dolayısıyla potansiyeline uygun bir yere gelememektedir. Mevcut kaynaklar eksik ve kötü kullanıldığından yeterince yeni iş, istihdam ve gelir yaratılamamakta, dolayısıyla hem gelir dağılımındaki bozulma giderilememekte, hem de büyüme sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulamamaktadır.

Bu problemi aşmanın ilk yolu, önce büyümenin dinamikleri üzerinde durmak, büyümede işgücü ve sermaye faktörlerinin payını, verimliliğin payını hesaplamaktır. Bu konuda yapılan sınırlı sayıda araştırmada ilginç sonuçlara varılmıştır.

Aşağıda bazı bulgularına dikkat çekilen araştırmalarda **büyümenin verimliliğe dayanmadığı** ampirik olarak gösterilmektedir.

Önce, Grafik 1'de de gösterildiği gibi, Cumhuriyet dönemine, büyüme ve verimlilik indeksinin seyrine bakalım. 1939-1945, 1978-1980, 1994 yıllarında olmak üzere üç kez ciddi anlamda kriz yaşanmıştır. 1950 yılından sonra, büyüme eğilimi ile verimlilik eğiliminin arası açılmıştır. (Makas açılmıştır.) Bu kopukluk iki değişken arasındaki ilişkinin sorgulanması için bir ipucu olabilir. 1989'dan sonra hem verimlilikte hem de büyümede daha yoğun bir istikrarsızlık gözlenmektedir.

MPM'de yapılan bir çalışmaya göre; 1970–1994 yılları arasında sanayi kesiminde GSMH'deki yıllık değişimler ile işgücünün verimlilik düzeyindeki yıllık değişimler ilişkilendirilmiş ve doğrusal bağıntı çözümlemesinde $R^2 = 0,024$ elde edilmiştir. Bu çalışmada iki eğilim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı ifade edilmiştir (MPM, Türkiye'de Verimlilik ve Kalkınma Çevre Etkileşimi, Yayın No: 653, Araştırma Bölümü, Ankara, 2001).

Dünya Bankası kaynaklı bir çalışmaya göre, ekonominin büyüme eğilimi (1973–1978) yıllık ortalama %6.9 olmuştur. Büyümenin bileşenlerine bakıldığında, toplam **'iç talep'** etkisinin %100.4, **'ticaret etkisi'**nin %-0.4, **'teknoloji etkisi'**nin de %0 olduğu belirtilmektedir. Bütünüyle iç talebe bağlı bir büyüme olduğu anlaşılmaktadır. (Kaynak: Aktaran, Nazif Ekzen, Ekonom, Mart 2002, Sayı: 19. "Turkey Policies & Prospects for Growth, 1980, p.p. 255, Kruger (1978), Robinson, Mill's.)

Bir diğer çalışmaya göre, 1973–1979 döneminde toplam imalat sanayiinde TFV'nin büyümeye katkısının, %-47.4, 1980–1985 döneminde ise %13.6 olduğu öne sürülmüştür. (Kaynak: Uğur Eser, Türkiye İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme ve Büyümenin Kaynakları, I. Verimlilik Kongresi, Bildiriler, 27-29 Kasım 1991, Ankara, MPM Yayını: 454.)

Süleyman Özmucur'un çalışmasından anlaşıldığına göre, 1968–1988 döneminde imalat sanayiinde tfpg (total factor productivity growth) %44.4, toplam inputs %55.6 olarak hesaplanmıştır. (Kaynak: Süleyman Özmucur, Productivity and Profitability, The Turkish Case, 1992, İstanbul.)

Eğer Türkiye'nin büyüme dinamiği anlaşılmazsa, ekonomi üzerine yapılan tüm konuşmalar, analizler anlamsız olur. Türkiye'de büyümenin, verimliliğe dayanmadığı tezimiz Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu'nun çalışmasında da ortaya çıkmıştır.

"...Türkiye'nin 1950 – 2000 döneminde gerçek büyümesi yılda ortalama %4. Hesabıma göre bu %4'ün, %3.5 dolayındaki kısmı girdi artışından geliyor. Nedir girdi artışı ? Eskiden 12 milyon insan çalışırken, şimdi 22 milyon insan çalışıyor. Eskiden millî gelirimizin %11'ini, 12'sini sermaye yatırımına aktarıırken, şimdi %22, 23'ünü bu işe tahsis ediyoruz. %3.5 civarında bir kısmı oradan geliyor sahiden. Arada yüzde yarım gibi bir şey var; o da verimlilik artışı oluyor ki bu dünya ölçülerine göre son derece düşüktür. Türkiye eğer verimlilik artışını yükseltmezse bu sıkıntılardan kurtulamaz. Türkiye'nin en büyük problemi bu. Verimsiz olması. Türkiye, verimliliğini

artıramazsa bu sorunlarla devamlı karşı karşıya gelecektir. Verimliliği artırmak zorundayız...

... Türkiye büyümüş ama bu büyümeyi hep daha fazla insan çalıştırarak, daha fazla sermaye koyarak gerçekleştirmiş, verimlilik artışı olmamış..." (15.4.2002, Radikal, Zeyyat Hatipoğlu, Ruhi Sanyer ile yapılan röportaj).

Yukarıda alıntı yapılan çalışmalarda da gösterildiği gibi, büyüme verimlilik artışından çok, girdi miktarlarına dayanmakta, bu da gelişme hızını olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa ABD'de büyümenin önemli kısmı verimlilik artışından kaynaklanmaktadır.

Amerika'da büyümenin ne kadarı verimlilikten kaynaklanır ?

"Amerika'da büyümenin yarısı verimlilikten, yarısı girdi artışından kaynaklanmaktadır. Dünyadaki gelişmelerde de böyle. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde üçte ikisi girdi artışı, üçte biri verimlilik. Halbuki bizde verimlilik artışı fevkalade düşük. Türkiye'nin sorunu buradan kaynaklanmaktadır. Verimlilikte, gelişmekte olan ülkelerin ortalamasını bile tutturamıyoruz. Bunun yarısını bile tutturamıyoruz." (Kaynak: 15.4.2002, Radikal, Ruhi Sanyer ile Zeyyat Hatipoğlu röportajı).

"... 2000 yılında ABD'de verimlilik hızı %3.4. 2001 ilk çeyreğinde %-0.1, ABD ekonomisinin geçen 10 yılda büyümesinin arkasında her çalışılan saatten daha fazla çıktı elde etmenin yattığını herkes iyi bildiği için, verimliliğin azalma eğilimine girmesinden endişe ediliyor." (Mithat Melen, 10.5.2001, Dünya).

"... Solow, gerek konferansında, gerek sohbetinde, verimlilik ve etkinlik" kelimelerini çok kullandı. Amerika'da son 25 yılda verimlilik (üretim değeri/adam-saat) yılda ortalama %1.5 artmış, son 5 yılda ise %4.5. Bunun sebebi bilişim alanına yapılan yatırım oldu." (Solow'dan aktaran: Ege Cansen, Ekim 2001, Ekonomik Rapor).

İşçi üretkenliğinin iyileşmesi, ekonomilerin uzun dönemli sağlamlık göstergesidir. ABD'de son yıllarda teknoloji patlaması ile birlikte artan verimlilik, şirketlerin daha fazla kazanmalarına ve dolayısıyla kârlılıklarının artmasına yardımcı olmuştur. Verimliliğin yükselmesi, birim işçilik maliyetlerini düşürerek, enflasyonun da denetim altında tutulmasını sağlıyor.

ABD Çalışma Bakanlığı verilerine göre, (9.5.2002 Dünya) *"İşçi verimliliğinin artması sayesinde yılın ilk çeyreğinde (2002) ABD'nin toplam üretiminde %6.5'lük önemli bir artış olduğu kaydedildi."*

Türkiye'nin hem çok yüksek düzeyde **"verimlilik açığının"** olması, hem de mevcut büyüme performansının verimlilik ve teknolojik gelişmeye dayanmaması, ekonomi ve toplum hayatında çok olumsuz sonuçlara yol açmakta, başta muazzam refah kaybı olmak üzere, makro dengelerde de sürekli istikrarsızlıklara sebep olmaktadır.

İzleyen bölümde düşük verimliliğin neden ve sonuçlarıyla, yüksek verimlilik için bazı önlem ve önerilere de yer verilecektir.

4. DÜŞÜK VERİMLİLİĞİN NEDENLERİ

- ▶ Düşük teknolojik yapı.
- ▶ Yetersiz beşeri sermaye düzeyi.
- ▶ Eğitim ve mesleki eğitim sisteminin yetersizliği.
- ▶ AR-GE'ye ayrılan kaynakların zayıflığı.

- ▶ Bürokratik yapının yetersizlikleri.
- ▶ Verimlilik konuşulmuyor (MPM hariç). **Bir şey konuşulmazsa, sorun olarak görülmezse** (toplumda + medyada + siyasal cephede + bürokraside) **o problemin sonuçları çözülmezki.**
- ▶ Kişi başına sabit sermaye stokunun azlığı.
- ▶ Teknolojide dışa bağımlılık.

5. DÜŞÜK VERİMLİLİĞİN SONUÇLARI

- ▶ Düşük verimlilik ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyen faktörlerden biridir.
- ▶ Hayat standardını düşürmektedir.
- ▶ Üretim potansiyeli yeterince kullanılmaz.
- ▶ Milyonlarca açık işsiz ve eksik istihdam.
- ▶ Faiz ödemelerine yetmeyen vergi gelirleri.
- ▶ Dünya enflasyon şampiyonluğu.
- ▶ Sürdürülemez nitelikte ve miktarda iç ve dış borç.
- ▶ Kişi başına 2500 \$ millî gelir.
- ▶ Bozuk gelir dağılımı.
- ▶ Yüksek maliyet; dolayısıyla rekabette 47. Sıra (49 ülkede).

6. YÜKSEK VERİMLİLİK İÇİN ÖNERİLER

- ▶ Teşvik sistemi, teknoloji ve verimlilik düzeyi üzerinde yoğunlaşma.
- ▶ Yurt içi tasarrufların artırılması.
- ▶ Reel yatırım sürecini olumsuz etkileyen unsurlar–gelişmeler önlenmeli. (Örneğin, yüksek reel faizi gerektiren kamu iç borçlanması, belirsizlikler, piyasayı bozucu tekелci vs. davranışlar.)
- ▶ Belirsizlikler yatırımların maliyet-kâr analizlerini imkansızlaştırıyor; yatırım kararından caydırıyor. Belirsizlikleri azaltıcı, siyasal ve iktisadi güveni artırıcı önlemler.
- ▶ Eğitimi iyileştirmek.
- ▶ Teknolojik ilerlemeyi artırmak.
- ▶ İnovasyon (yenilik).
- ▶ Rekabetçi yapıyı geliştirici yasal, finansal, yönetsel tedbirler (KOBİ'lere finansman desteği, KOBİ'lerin teknoloji merkezleri vs.)
- ▶ Kamu ve özel kesim kurum ve kuruluşlarında yönetsel ve organizasyonel etkenlikler, işbirliği ve koordinasyonlar.
- ▶ Kayıt dışı ekonominin küçültülmesi.
- ▶ Tüm kamu-özel kuruluşlarda verimlilik ölçme-izleme sistemi kurulmalıdır.
- ▶ Tüm faaliyet ve birimlerde girişimcilik, yenilikçilik ve yaratıcılık esas alınarak kesimlerce desteklenmeli, toplumda verimlilik bilinci yaygınlaştırılmalıdır.
- ▶ MPM'nin başlattığı "*ulusal verimlilik hareketi*"ne tüm toplumsal kesim ve kurumlardan, özel kişi ve kuruluşlardan destek ve katılım, işbirliği ve eşgüdüm sağlanması.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- § Adil Temel, Gelişme Sürecinde Sektörel Yapıda Değişmeler, DPT, 1998.
- § Dünya, 9.5.2002.
- § Ege Cansen, Ekim 2001, Ekonomik Rapor.
- § Halit Suiçmez, 21-27 Aralık 1999, MPM Tebliği.
- § IMD, 1997.
- § İSO, Beşyüz Büyük Firma Özel Sayısı, 1998.
- § Kruger (1978), Robinsons Mill's, "Turkey Policies & Prospects for Growth", 1980, pp 255, Aktaran: Nazif Ekzen, Ekonom, Mart 2002, Sayı 19.
- § Mithat Melen, 10.5.2001, Dünya.
- § MPM, Türkiye'de Verimlilik – Kalkınma – Çevre Etkileşimi, Araştırma Bölümü, MPM Yayın No: 653, Ankara, 2001.
- § MPM, Türkiye ve AB Ülkelerinde Ekonomik Başarım ve Verimlilik Karşılaştırmaları, (1990–1990), Araştırma Bölümü, MPM Yayın No: 651, Ankara, 2001.
- § Rıdvan Akar, 5.12.1999, Radikal.
- § Süleyman Özmucur, Productivity and Profitability, The Turkish Case, 1992, İstanbul.
- § Uğur Eser, Türkiye İmalat Sanayiinde Verimlilik, Teknolojik Gelişme ve Büyümenin Kaynakları, I. Verimlilik Kongresi, Bildiriler, 27-29 Kasım 1991, Ankara, MPM Yayın No: 454.
- § Zeyyat Hatipoğlu, Ruhi Sanyer ile yapılan röportaj, Radikal, 15.4.2002.